

Місягіна І. М.,

завідувач кафедри української та іноземних мов
Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького

РЕАЛІЗАЦІЯ УХИЛЬНОСТІ НА ЛЕКСИЧНОМУ РІВНІ

Анотація. У статті досліджуються потенційно «ухильні» слова, які слугують вербально-знаковою формою відображення інтерактивної моделі комунікативної ситуації ухильності. У вищезазначених розрядів слів на основі методики компонентного аналізу виокремлено семи, які співвідносяться зі значенням ухильності.

Ключові слова: ухильність, сема, архісема, інтерактивна модель, прихована сема, комунікативна стратегія, лексичне значення, спільна сема.

Постановка проблеми. Інтерактивна модель комунікативної ситуації реалізації ухильності на вербальному рівні характеризує вербально-знакову форму репрезентації ситуації – висловлювання, яке реалізоване комунікантом із метою уникнення надання інформації. Воно характеризується особливим вибором та організацією засобів, які вживає мовець у комунікативній ситуації ухильності, іншими словами, є знаковою репрезентацією інтерактивної моделі комунікативної ситуації ухильності [1].

У статті розглядаються лексичні засоби вираження комунікативної стратегії ухильності (далі – КСУ), у яких значення ухильності є «вплетеним» у структуру їх значення [2]. У статті не стверджується, що вживання цієї лексики в будь-якому контексті свідчить про обов'язкову реалізацію КСУ, проте робиться припущення, що у випадку реалізації ухильності в деяких контекстах актуалізуються певні компоненти значення цих слів, і вони можуть привносити у висловлювання смисл невпевненості, нечіткості, розмитості, приблизності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження здійснювалося в межах антропоцентричної парадигми сучасних лінгвістичних досліджень (Ю.М. Караулов, О.М. Леонтьєв, Н.Д. Арутюнова, Т.Г. Винокур, І.П. Сусов, І.П. Тарасова, В.В. Богданов, С.А. Сухих) з акцентом на вербальну форму вираження певних комунікативних смислів.

Метою статті є дослідження лексичних засобів вираження стратегії ухильності в англomовному художньому дискурсі на предмет присутності в них прихованих сем, які співвідносяться зі значенням ухильності. Такі семи, що «інтегровані» в значення виокремлених архісем, названі «потенційно ухильними семами».

Дослідження було проведене на матеріалі англomовних текстів Британського національного корпусу – розділу «Художня література» (<http://corpus.byu.edu/bnc/x.asp>), а також 1 000 діалогічних блоків, виокремлених методом суцільної вибірки з текстів сучасної англomовної художньої літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адресант під час реалізації ухильності чітко стежить за мовними засобами, які він вживає, оскільки саме мовні засоби слугу-

ють тими «обмеженнями», які допомагають йому подати інформацію неправильно, неадекватно, спотворено та при цьому уникнути відповідальності за сказане.

Отже, початковою стадією в дослідженні засобів вираження КСУ є аналіз значення слів. Самостійність значення слова підтверджена низкою психологічних, психолінгвістичних та нейрофізіологічних експериментів [3]. Пересічний носій мови може виокремити загальне значення слова навіть без звернення до контексту, у якому воно було вжите. Таким чином, аналіз значення слова є безперечно дієвим методом дослідження мовних засобів реалізації КСУ в нашій роботі, оскільки дає можливість виявити потенційно «ухильні» слова, які слугують вербально-знаковою формою відображення інтерактивної моделі комунікативної ситуації ухильності.

Для аналізу структури лексичного значення потенційно «ухильних» слів у роботі було застосовано компонентний аналіз, який дав можливість визначити семне наповнення лексики та здійснити типологію семантичних мікрокомпонентів, які вказують на реалізацію ухильності. Після проведення лексикографічної процедури компонентного аналізу для кожного слова було визначено перелік семантичних компонентів його лексичного значення. За характером виявлення в значенні всі визначені семи є експліцитними, тобто такими, що «представлені в значенні безпосередньо, явно, вони не містяться в будь-яких інших семмах, наповнюють структуру значення, розміщуючись одна за одною» [3, с. 62]. На відміну від експліцитних, приховані семи містяться в інших семмах як складники. Приховані семи наповнюють значення експліцитної семи та є ніби «інтегрованими» в сему.

У результаті проведеного аналізу лексики з необхідним значенням, знайденої в англomовних тезаурусах [4; 5; 6], методом компонентного аналізу було визначено архісеми, тобто спільні семи в лексичному значенні кожної групи слів. Цими спільними семмами є семи «припущення», «суб'єктивне судження», «прогноз», «враження», «імовірність», «наближеність» (див. таблицю).

Експліцитний лексичний опис ухильності («Я ухильюсь») як засіб вираження ухильності є неадекватним, і сема «ухильний» не може бути присутньою експліцитно в значенні потенційно «ухильної» лексики, тому пропонується гіпотеза, що у зазначених розрядів слів можна виокремити приховані семи, які співвідносяться зі значенням ухильності. Такі семи, що «інтегровані» в значення виокремлених архісем, названі «потенційно ухильними семмами».

Виявлення прихованих сем залежить від глибини дослідження значення слова. Чим глибший аналіз, тим більше нових прихованих сем може виявитися. У роботі проводиться аналіз семного складу «ухильної» лексики та словозначення «ухильний» на предмет виявлення спільних сем. Аналіз припиняється лише тоді, коли вона зна-

Архісеми «потенційно ухильної» лексики

Архісема Част. мови	Припущення	Судження	Прогноз	Враження	Ймовірність	Наближеність
Дієслова	assume presume postulate imply guess speculate suggest imply believe expect hope Surmise suspect doubt hypothesize suppose conjecture assume presume postulate imply guess speculate suggest imply believe expect hope Surmise suspect doubt hypothesize suppose conjecture	conclude think consider theorize infer judge deduce conceive interpret conclude think consider theorize infer judge deduce conceive interpret	forecast predict foreshadow foresee portend prognosticate forecast predict foreshadow foresee portend prognosticate	seem appear look sound seem appear look sound		approximate approximate
Прислівники	supposedly presumably conceivably	theoretically	predictably prospectively	ostensibly seemingly professedly	likely possibly perhaps unlikely impossibly improbably probably apparently potentially	about almost approximately around nearly roughly roundly virtually practically
Прикметники	hypothetical putative speculative doubtful presumable assumptive conjectural presumptive suppositional implied suggested	theoretical deducible	prospective	ostensible professed seeming	apparent probable improbable possible plausible potential	approximate close gross virtual rough

йдена в кожній архісемі. Ця спільна сема названа «потенційно ухильною».

Початковою стадією цього аналізу є виявлення семного складу значення слова «ухильний». Згідно зі словниковими дефініціями, у значенні «ухильний» (hedged) виокремлюються такі експліцитні семи: «неточний» (imprecise), «нечіткий» (vague), «неясний» (uncertain), «невизначений» (indefinite), «невідомий» (unknown), «двозначний» (ambiguous), непрямий (indirect). На кожному етапі аналізу виокремлені семи значення слова «ухильний» порівнювалися зі знайденими прихованими семами визначених груп лексики на предмет виявлення потенційно ухильних сем. Розглянемо їх детальніше.

1. Сема «припущення» – «недоведений» – «не ґрунтується на фактах» – «не може бути перевірений» = «ухильний» (assumption – without proof – not factual – cannot be verified = hedged):

«He thought Lillian Martin might be at your house, didn't he?» «**I believe** he thought it was possible». I say, swallowing. Don't go there, I plead (L. Van Wormer. *The bad witness*, p. 72).

Мовець не знає, як подати інформацію так, щоб зберегти свій статус у конфліктній ситуації. Він намагається зробити це в пом'якшеній формі, щоб уникнути критики на свою адресу від більш упевненого співрозмовника, що має вищий комунікативний статус. Про небажання мовця говорити на цю тему та намагання уникнути надання інформації свідчить внутрішня мова мовця (*Don't go there, I plead*).

2. Сема «судження» – «думка» – «не ґрунтується на доказах» – «не ґрунтується на фактах» – «не може бути перевірений» = «ухильний» (judgment – opinion – not founded on proof – not factual – cannot be verified = hedged):

«I think the aspirins are in the cupboard with the spice jars. She's very much in love with you, Bob. You know that, don't you?» «Yes. Yes, I do. This cupboard?» «That's right-; at the back. It would be terrible to hurt her in any way. Wouldn't it, Bob?» «**I suppose** it would» «**You suppose** it would?» «**I mean, of course it would. May I take four, Jannie?**» Tessa had subdued the two boys, Bob discovered with relief and admiration when he went out to the living-room (BNC; G 12).

Мовець намагається уникнути теми розмови, коли йому це не вдається, він частково ухильється від чіткої відповіді на запитання, висловлюючи відповідь у формі судження, для того щоб уникнути відповідальності за сказане та дистанціюватись від неприємної йому теми розмови (*I suppose*).

3. Сема «прогноз» – «невизначений» = «ухильний» (future – indefinite = hedged):

«Will we find the way out?» Elaine asked. «Oh yes» the Doctor said gloomily. «But it might take a few years. How much cheese did you manage to pocket as we left the cell, Benny?» «Enough for another chunk each». «**Then I can foresee some difficulties**». Francis had a sudden, terrible realization. «Perhaps there isn't a way out!» The Doctor sighed and covered his face with his hands. «Thank you, Francis» he said. «**It might have been more diplomatic not to mention that possibility**» (BNC; F 9X).

У цьому прикладі мовець за допомогою реалізації КСУ обережно вводить неприємну для слухача інформацію («**Then I can foresee some difficulties**»). За допомогою лексики *foresee* мовець представляє інформацію як про-

гноз, хоча насправді йому відома справжня інформація (**There are difficulties**).

4. Сема «враження» – «нечіткий» = «ухильний» (impression – vague = hedged):

«Maybe so. It might just be me, but he's changed a lot in the last few years. He's so brooding and dark. You've met him, haven't you? What's your reaction?» I shrugged noncommittally. «**He seems okay**» (S. Grafton «I is for Innocent, p. 158).

У цьому прикладі вербальним засобом реалізації КСУ є лексема *seem*. Мовець не бажає брати на себе відповідальність за сказане та прагне дистанціюватись від інформації, наголошуючи на тому, що його твердження ґрунтується лише на його суб'єктивному враженні й думці (актуалізована сема «враження»).

5. Сема «імовірність» – «неясний» = «ухильний» (possibility – uncertain = hedged):

«By the way, just to satisfy my curiosity, was Wendell the one who set up that jail release?» «**Possibly**». «How'd he manage that?» «Haven't I seen you somewhere before?» (S. Grafton. «J is for Judgement, p. 244).

Співрозмовник хоче отримати підтвердження своїх здогадок від співниці злочинця. Проте вона ухильється у відповіді на запитання, спочатку реалізуючи спосіб модифікації ілюктивної сили висловлення (*Possibly*), а потім переходу до нової теми (*Haven't I seen you somewhere before*).

6. Сема «наближеність» – «неточний» = «ухильний» (approximate – imprecise = hedged):

«I can't help thinking it must be huge to punch so big a hole in the star field». Li Shai Tung looked back at him, the understanding of thirty years passing between them. «**It's huge. Approximately two li in diameter**». «**Approximately?**» (BNC).

У цьому прикладі небажання мовця брати відповідальність за інформацію, яку він надає, виражене через вживання апроксиматора (*Approximately*), що слугує для наближеного/неточного представлення інформації.

У процесі аналізу спостерігались певні труднощі у виявленні потенційно ухильних сем в архісемах найчисельніших груп лексики, оскільки, згідно зі словниковими дефініціями, не існує чіткої вказівки на ухильність у прихованих семмах архісем «припущення» та «судження». Видалось доцільним припинити аналіз після знайдення семи «неверифікованість», тобто неможливість перевірки. Вважаємо, що ця сема також входить до семного складу словозначення «ухильний» на підставі його дефініції (*hedge – to use reservations and qualifications in one's speech so as to avoid committing oneself to anything definite: cannot be committed – cannot be verified*). Оскільки ця сема не є присутньою експліцитно в дефініції словозначення «ухильний», очевидно, вона є прихованою.

Висновки. Таким чином, у статті було досліджено потенційно «ухильні» слова, які слугують вербально-знаковою формою відображення інтерактивної моделі комунікативної ситуації ухильності. У зазначених розрядів слів були виокремлені приховані семи, які співвідносяться зі значенням ухильності. Такі семи, що «інтегровані» в значення виокремлених архісем, названо «потенційно ухильними семмами».

Література:

1. Місягіна І.М. Інтерактивна модель комунікативної ситуації реалізації ухильності / І.М. Місягіна // Мова і культура : [наук. журнал]. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – Вип. 13. – Т. VI(142). – С. 189–196.
2. Місягіна І.М. Деякі аспекти аналізу комунікативної стратегії ухильності засобами лінгвістики та логіки / І.М. Місягіна // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 16. – С. 378–385.
3. Стернин І.А. Лексическое значение слова в речи / И.А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 170 с.
4. Moby(tm) // Thesaurus II [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.openthesaurus.net>.
5. Synonyms // Thesaurus with Antonyms & Definitions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.synonym.com>.
6. Wiktionary dictionary and thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.wiktionary.org>.

Місягіна І. М. Реалізація уклончивості на лексическом уровне

Анотація. В статті досліджуються потенційно «уклончиві» слова, які служать вербально зна-

ковою формою зображення інтерактивної моделі комунікативної ситуації уклончивості. В вищеупомянутих разрядах слів на основі методики компонентного аналізу виділено сема, які стосуються до значенням уклончивості.

Ключевые слова: уклончивость, сема, архисема, интерактивная модель, скрытая сема, коммуникативная стратегия, лексическое значение, общая сема.

Misiagina I. Realization of hedging on the verbal level

Summary. Potentially “hedging” words which serve as a verbal means of representing the interactive model of communicative situation of hedging are researched in the article. The semes correlating with the hedging meaning are distinguished in the abovementioned words on the basis of the componential analysis.

Key words: hedging, seme, archiseme, interactive model, hidden seme, communicative strategy, lexical meaning, common seme.